

Streszczenie

Praca autorstwa Julity Komosy pt. *Historia a polityka. Ukraina w rosyjskiej podręcznikowej narracji historycznej: ewolucja idei, celów, instrumentów* prezentuje analizę rosyjskiego przekazu historycznego na temat ukraińskich dziejów narodowych transmitowanego w ramach szkolnej edukacji historycznej oraz dyskursu publicznego po 2014 r.

Celem rozprawy jest definicja oraz analiza treści semantycznej kluczowych mitów historycznych, które składają się na rosyjską narrację historyczną poświęconą Ukrainie. Dokonano w niej komparatystycznego zestawienia wizji ukraińskiej historii obecnej zarówno w podręcznikach do nauki historii Rosji jak i w dyskursie publicznym. Do kluczowych zmitologizowanych obszarów ukraińskiej przeszłości obecnych w narracji podręcznikowej zaliczono m. in. mit Rusi Kijowskiej, prezentowany jako etnogeneza Słowian wschodnich, na który składają się dwa inne substraty ideologiczne - mit trzech bratnich narodów oraz idea staroruskiej narodowości a także mit Perejaślawia. Rosyjską wizję ukraińskiej historii dopełniają również inne wydarzenia – do ważniejszych należy zaliczyć: bitwę pod Połtawą i postać Iwana Mazepy, rewolucję październikową i powstanie Ukraińskiej Republiki Ludowej, Wielki Głód lat trzydziestych oraz najnowszą historię Ukrainy – mowa przede wszystkim o rewolucji pomarańczowej, rewolucji godności, „powrocie” Krymu do macierzy, a także wątkach historii Krymu czy Noworosji.

Debata publiczna została natomiast zdominowana przez narrację prezentującą Ukraińców i Rosjan jako jeden naród (czerpie ona z mitu państwa staroruskiego oraz wspólnej genezy Słowian wschodnich). Poza tym, innymi eksploatowanymi w dyskursie publicznym ideami-mitami jest teza o tzw. banderyzacji Ukrainy, przedstawianiu państwa ukraińskiego w kategoriach „konglomeratu ziem podarowanych” lub jako państwa upadłego, a także narracja „zjednoczeniowa” Krymu z Rosją. W 2014 r. reanimowano także mit Noworosji, który z biegiem czasu został wyciszony.

Główny komponent niniejszej pracy stanowi analiza treści poświęconych Ukrainie znajdujących się w podręcznikach trzech linii wydawniczych – Proswieszczenije, Russkoje Słowo oraz Drofa, które weszły w skład federalnego wykazu podręczników w wyniku reformy systemu edukacji historycznej w 2015 r. Została ona uzupełniona z jednej strony o rozbudowany *background* historyczny (II rozdział), prezentujący trajektorię powstawania i

rozwoju procesu mitologizacji ukraińskich dziejów narodowych w państwie rosyjskim na przestrzeni wieków. Z drugiej natomiast postępująca unifikacja i centralizacja narracji historycznej, której wyrazem jest wspomniana reforma, została zaprezentowana na tle przemian systemowych – dryfowaniu FR w kierunku autorytaryzmu (III rozdział). Autorka stara się wykazać, w jaki sposób przemiany polityczne wpływały na kształt prowadzonej polityki historycznej, w obszar której wpisuje się modelowanie dydaktyki historycznej oraz dyskursu publicznego (analiza narracji publicznej została ujęta w rozdziale IV). Natomiast w rozdziale I poczyniono uwagi natury terminologicznej.

Analiza semantyczna zdefiniowanych mitów została zaprezentowana na tle ich historiograficznej ewolucji na przestrzeni wieków. Autorka dokonała ich historycznej retrospekcji, śledząc trajektorię ich powstania i rozwoju, zmiany wypełniających je substratów ideologicznych. Stoi ona bowiem na stanowisku, że mitologizacja ukraińskich dziejów narodowych jest rozciągniętym w czasie procesem i została ugruntowana przez carską oraz sowiecką historiografię. Mity, które są przedmiotem niniejszych badań posiadają silne ugruntowanie w rosyjskiej tradycji historycznej oraz kulturowej i stanowią produkt ukraińsko-rosyjskiej symbiozy w granicach jednego organizmu państwowego. Szeroki *background* historyczny pozwala na dokonanie diagnozy, na ile współczesna rosyjska nauka historyczna czerpie z dorobku swoich poprzedniczek i oceny ewentualnego progresu lub regresu stanu rosyjskiej świadomości historycznej oraz narodowej.

Ponadto autorka proponuje spojrzeć na rosyjski sposób interpretowania ukraińskich dziejów narodowych z punktu widzenia bezpieczeństwa ontologicznego. Rozpad Związku Sowieckiego doprowadził bowiem do dekompozycji rosyjskiej tożsamości narodowej, której *core* stanowiło doświadczenie imperialne. Fakt, że Rosja w 1991 r. znalazła się w zupełnie nowej, nieznannej i obcej dla siebie rzeczywistości geopolitycznej sprawił, że zaczęła poszukiwać i odtwarzać znajomą a przez to również bezpieczną z ontologicznego punktu widzenia narrację. Wizja oraz interpretacja przebiegu ukraińskiego procesu dziejowego wynika bowiem z nieumiejętności oraz braku woli zaakceptowania pełnej prawno-międzynarodowej oraz kulturowo-historycznej podmiotowości Ukrainy i jej narodu. Rosyjska narracja historyczna wciąż zanurzona w mitologizacji ugruntowanej przez carską i sowiecką historiografię jedynie potwierdza, że współczesna, putinowska Rosja jest pogrążona w rzeczywistości, którą zna i pamięta, a w której Ukraina pozostaje *de facto* częścią Rosji.

Analiza treści podręczników do nauki historii Rosji oraz reformy, która poprzedziła ich wdrożenie otwiera jeszcze jeden interesujący obszar badawczy – jest nim swoboda nauczania

historii w rosyjskiej szkole oraz sposób modelowania szkolnej narracji historycznej przez władzę. Wnioski poczynione w niniejszej pracy wyraźnie wskazują na postępujące ograniczanie pluralizmu wydawniczego i ideowego we współczesnej Rosji oraz unifikację i centralizację przekazu historycznego zarówno w ramach debaty publicznej jak i szkolnej dydaktyki historycznej.

Praca posiada zatem charakter interdyscyplinarny i czerpie z wielu dziedzin nauki – przede wszystkim elementów historii, politologii, *memory studies*, stosunków międzynarodowych, kulturologii, antropologii. Stanowi interesujące studium rosyjskiej mapy mentalnej oraz świadomości historycznej. Sposób interpretowania ukraińskiego procesu dziejowego we współczesnej Rosji wynika bowiem z wielu czynników m. in tradycji historiograficznej, rosyjskiego kodu kulturowego, doświadczeń państwa imperialnego, rozumienia pojęcia narodu czy dezorientacji wokół pojęcia rosyjskości.